

OUR CANCER YEAR

HARVEY...FORGET ABOUT THE GROCERIES, HONEY, LET'S GET YOU INSIDE FIRST.

BY HARVEY PEKAR AND JOYCE BRABNER
ART BY ED...

IT GET IT LOOKED AT. THE ONLY WAY TO FIND OUT WHAT IT WAS, WAS TO HAVE EXPLORATORY... AND THE LAST TIME I WAS OPERATED ON, TO A NODULE FROM MY VOCAL CORDS, IT'D BEEN A YEAR MONTHS, I COULD BARELY TALK, AND THE DOCTORS COULDN'T FIGURE OUT WHY.

SO, I THOUGHT, "ALL KINDS OF PEOPLE ACCUMULATE ALL KINDS OF LUMPS AND BUMS IN THE COURSE OF A LIFETIME AND LIVE WITH THEM." MINE DIDN'T HURT, IT WASN'T GROWING, SO WHAT THE HECK, I'D LET IT SLIDE. WHAT I DIDN'T KNOW

[illegible]

TABOTM LA SNEDEHDAZ FI IL LIDO MOURA
DE LA MIA, UNA CIVITAZIONE PIU' MODERNA. A TAVOLA

NO TIENES QUE TAPAR LA CICATRIZ, TIENES QUE DESGARRAR LA PIEL. EN TU CASO, EL TATUJE REPRESENTA UN DISCURSO. ESTÁS MOSTRANDO LA SENTE A QUE HACE TU CUERPO UN APURO

Y NO SOLO EL EFECTO
PSICOLÓGICO QUE PRODUCE EN LA
PERSONA QUE TE MIRA ES EL DE
DECIR: ¿QUÉ TIENE ELLA SUZUKI?
EN LUGAR DE ¿QUÉ LE FALTA?

Pero hay cosas
que tiene que ha-

VM TAMBIÉN TIENGO CÁNCER

[illegible]

ISABEL FRANC • SUSANNA MARTÍN

Alicia
en un mundo real

La vida
después de
morir ya no
es igual... pe-
ro a ser
mismo.

MEET CANCER
He's about to CHANGE your LIFE.

And he's moving in.

RECTAL CANCER

Perhaps you would be more
around for awhile.

...and the ...

THESE

ELS TRAGOS DEL CÀNCER

EXPERIÈNCIES
D'UNA MALALTIA
EN VINYETES

Ferran Antequera Beltran

El 12 de novembre de 2019, Cristina entrava en quiròfan perquè li extirparen un tumor d'un centímetre que, el darrer 8 d'octubre, li havien detectat al pit dret. «Només sortir del quiròfan, em vaig assabentar que havia guanyat el Premi Nacional de Còmic per la novel·la gràfica *El dia 3*», afirma la il·lustradora valenciana Cristina Durán, veïna de Benetússer, mentre s'adreça amb cautela el mocador que porta al cap.

Dos mesos més tard, quan els metges van comunicar-li que havia de sotmetre's a quimioteràpia, ella sabia que el procés s'allargaria. Per tant, va decidir fer-ho públic a través de les xarxes socials. Així, el 4 de febrer de 2020, amb motiu del Dia Mundial del Càncer, Durán va publicar una vinyeta a Twitter on resumia la seua experiència amb la malaltia. Milers de personalitats del món de la cultura li van transmetre el seu suport.

Cristina, junt amb la seua parella, Miguel Ángel Giner –guionista de gran part de les seues obres–, ha publicat còmics de caràcter autobiogràfic sobre la paternitat: *Una posibilidad entre mil* (2009), on narren el naixement i diagnòstic de paràlisi cerebral de la seua filla Laia, i *La máquina de Efrén* (2012), sobre el procés d'adopció de Selam, originària d'Etiòpia. A més, segons Durán, espera poder publicar un còmic sobre la seua pròpia experiència amb el càncer, una malaltia que, el 2019, va cobrar-se la vida de 110.367 persones a Espanya, segons dades recollides per l'Associació Espanyola Contra el Càncer (AECC).

Per a Álvaro Pons, professor d'Òptica a la Universitat de València i director de la Càtedra d'Estudis del Còmic de la Fundació SM i la Universitat de València, el còmic sempre ha sigut un reflex de la

Panini

Fragment de *The death of Captain Marvel* (Marvel Graphic Novels, 1982), de Jim Starlin, en la seua edició en espanyol (*La muerte del capitán Marvel*, Panini, 2018). En aquest còmic el càncer apareix com un dels elements temàtics de la trama.

realitat social de cada època. I, per tant, és lògic que el càncer estiga tan present en el còmic, ja que «és la malaltia que més por ens fa als humans», segons afirma l'expert. Encara que la primera causa de mort al món i a Espanya siguen les malalties cardiovasculars, Pons no s'equivoca quan diu que el càncer encara és una de les afeccions que més morts i temors provoca en la societat actual.

El còmic naix cap a la dècada de 1830. Des d'aleshores, els vinyetistes i dibuixants, que no van ser considerats «artistes de veritat» fins als anys vuitanta del segle passat, han reflectit en les seues obres la realitat que els ha tocat viure des de la marginalitat artística: «Han sigut gent de carrer que reflectia tot allò que hi ocorria —continua Pons—. És a dir, no han format mai part de cap cercle d'àmbit intel·lectual i això els permetia estar més en contacte amb la realitat social d'aleshores». Aquesta condició tan excepcional ha produït que el còmic esdevinga un art fidel a la realitat social de cada època. El càncer, malauradament, també és una realitat que ens acompanya de forma indiscutible.

Pons parla de *The death of Captain Marvel* (1982) («La mort del capità Marvel»), un còmic de superherois que narra la defunció per càncer del protagonista. Per a ell,

Ferran Antequera Beltran

«El còmic sempre ha sigut un reflex de la realitat social de cada època i el càncer encara és una de les malalties que més morts i temors provoca en la societat actual»

Da capo Press Inc

Fragment i portada de *Our cancer year* (1994), novel·la gràfica en què l'autor nord-americà Harvey Pekar, juntament amb Joyce Brabner i Frank Stack, va narrar la seua experiència amb el càncer. L'obra és un retrat amarg que reflecteix la percepció social d'una malaltia que, en aquells moments, encara no tenia massa cura.

Cristina Durán

La il·lustradora Cristina Durán va dissenyar una vinyeta per a comunicar a través de les xarxes socials que tenia càncer de mama.

és el primer còmic on es tracta el tema del càncer: «Per primera vegada, un superheroi no pot vèncer una cosa del món real, que és el càncer; una cosa que mata de veritat l'heroi, i que també pot matar gent normal que no té poders.» Aquesta obra del segell Marvel, com moltes altres que la succeiran, es pot considerar *medicina gràfica*.

Medicina gràfica és un terme encunyat l'any 2007 pel físic, dibuixant i metge britànic Ian Williams, qui el descriu com «el paper que poden exercir els còmics en l'estudi i la prestació d'atenció mèdica». Com afirma Mónica Lalanda, metgessa i coordinadora a Espanya del moviment Medicina Gràfica, els seus autors, en crear el còmic, no busquen cap altre objectiu que el de contar una història: «En la majoria dels casos, la seua pròpia història.» També perquè, com indica Pons: «La seua funció principal no és social, sinó catàrtica.»

The death of captain Marvel no té cap tret biogràfic. És, per tant, una *rara avis* en la medicina gràfica. I això és així perquè aquest títol es publica en un moment de canvi per al còmic en què els dibuixants comencen a percebre's com artistes d'una obra pròpia i que conclourà amb l'acceptació del concepte *novel·la gràfica* per part de l'elit cultural.

Enmig d'aquest context, a mitjan anys noranta, un autor nord-americà anomenat Harvey Pekar va ser la primera persona a narrar, a través del còmic, la seua experiència personal amb el càncer. Aquesta obra, guionitzada pel mateix Pekar i Joyce Brabner, i il·lustrada per Frank Stack, es titula *Our cancer year* (1994) («L'any del nostre càncer»), un retrat amarg i cru del càncer que reflecteix la percepció social d'una malaltia que, llavors, no tenia a penes cura. Al remat, com ens recorda Álvaro Pons, el còmic és això: un reflex de la realitat social de cada època; un reflex creat per centenars d'artistes que volen contar la seua història.

A l'estudi de Cristina Durán, que està literalment al costat de sa casa, sembla que no hi càpiguen més objectes. En un racó de l'habitació, Cristina traça línies al paper per primera volta en molt de temps. De sobte, deixa el llapis i s'aixeca. Es dirigeix cap a una de les prestatgeries que ocupen l'estudi. Agafa, lentament, un còmic. El mostra. Es titula *Alícia en un món real* (2010). Parla sobre el càncer i és autobiogràfic. L'artista valenciana

afirma que l'està llegint perquè se sent «molt identificada amb la protagonista, sobretot amb la seua manera de ser». Alícia és l'*alter ego* d'Isabel Franc, articulista, escriptora i guionista d'aquest còmic autobiogràfic.

Isabel Franc va desenvolupar un càncer de mama el gener de 2007. Després de superar la malaltia, va enllestir, junt amb la dibuixant Susanna Martín, aquesta novel·la gràfica parcialment autobiogràfica i amb grans dosis d'humor. Abans d'escriure l'obra, Franc va adonar-se que podria ser interessant contar la seua experiència personal, ja que, segons ella, «hi havia molt pocs llibres que tractaren la malaltia des d'una perspectiva desdramatitzadora». I el càncer, com afirma l'escriptora catalana, «és una malaltia més, no un estigma. Hi ha una nefasta construcció social entorn d'aquesta malaltia que se sustenta en l'ocultació, el silenci i l'estigma».

En l'obra de Franc, i especialment en *Alícia en un món real*, el lector pot entreveure un discurs que milita amb el col·lectiu LGTBI i amb el feminisme, i que, alhora, critica les convencions socials. Hi ha fragments de l'obra en què l'autora es pregunta: «Per què un cos mutilat o contrafet, com el de les dones que s'han sotmès a una mastectomia, no resulta estètic?» Així, entre les pàgines del còmic, apareix el cos nu de l'*alter ego* d'Isabel mostrant una cicatriu al seu pit esquerre. «Aquestes imatges són necessàries per a conscienciar i trencar estigmes sobre el càncer», afirma. Mercedes Alvarado, oncòloga a l'Hospital La Fe de València i especialista en psicologia dirigida a pacients amb càncer, opina el mateix: «Si la imatge d'un cos de dona amb mastectomia va acompanyada d'un estat emocional de força, esperança, valentia i il·lusió, no té per què ser negativa, sinó tot el contrari.»

L'escriptora Isabel Franc va ser diagnosticada de càncer de mama el 2007. Juntament amb la il·lustradora Susanna Martín, va publicar la novel·la gràfica *Alicia en un món real*. En la història, igual que va fer l'autora, la protagonista es tatua la cicatriu que li va deixar la mastectomia. A sota, Isabel Franc posa amb el seu tatuatge per a l'exposició fotogràfica «L'orgull de l'absència».

Judith Vizcarra

«El còmic autobiogràfic, a banda de servir com a alleujament per als autors o autores, també funciona com una eina per a compartir experiències que altra gent pot aprofitar»

En *The story of my tits* (Top Shelf, 2015) (*La historia de mis tetas*, en l'edició en castellà), Jennifer Hayden conta la seua vida a través de l'evolució dels seus pits.

En *Àlícia en un món real*, la protagonista decideix fer-se un tatuatge a la cicatriu que li va deixar la mastectomia. Al còmic, el personatge diu: «L'efecte psicològic que [el tatuatge] produeix en la persona que et mira és el de dir què té aquesta xica? En lloc de què li falta? [...] Estàvem posant presència on hi havia absència!» Isabel Franc també es va fer aquest tatuatge. La fotògrafa Judith Vizcarra el va fotografiar i, junt amb altres imatges de dones amb mastectomies, va crear una exposició que, a petició de Franc, va acabar anomenant-se «L'orgull de l'absència».

Per a l'especialista Álvaro Pons «les dones confeccionen un còmic, normalment, perquè volen contar una història de forma diferent, amb un enfocament distint, deixant-se influir més pel món de l'art que no pel del còmic; i, generalment, la història que expliquen és la seua, amb un caire femení i, també, feminista». Isabel reconeix que, a l'hora d'escriure el guió d'*Àlícia en un món real*, els seus únics referents al món del còmic eren *Fun home*. *Una família tragicòmica* (2006), d'Alison Bechdel, i *Persepolis* (2000), de Marjane Satrapi, dues de les novel·les gràfiques més icòniques i reconegudes en el gènere autobiogràfic. Escrites per dones, contenen la seua història des d'un prisma feminista, únic i genuí. Dones com Cristina Durán, Isabel Franc o Jennifer Hayden.

Jennifer Hayden és natural de Nova York. Als seus 59 anys, explica que, quan va idear *The story of my tits* (2015) («La història de les meues mamelles»), un còmic que naix

amb l'objectiu de contar la seua vida a través de l'evolució dels seus pits, sabia que era impossible obviar el càncer de mama. Hayden, dibuixant i novel·lista, va passar-se tota l'adolescència desitjant que els seus pits cresquessin, perquè, en el món masclista i patriarcal on es va criar, tindre unes mamelles grans significava agradar més als homes. I sí, van créixer. Però, amb 43 anys, van esfumar-se: «Vaig viure de prop dos càncers de mama: el de la meua sogra i el de ma mare. Per això vaig creure que una mastectomia radical seria la millor opció.»

Amb aquesta novel·la gràfica, Hayden, a banda de compartir la seua història amb altres dones que han sofert, o sofreixen, càncer de pit, va sanar ferides que encara no havien cicatritzat, va comprendre els últims anys de la seua vida i va fer un extremat exercici de catarsi. «El triomf de l'art sobre el sofriment és la cosa més espiritualment terapèutica que existeix», afirma. A banda, Hayden també conta que ha valgut la pena enllestir el llibre «perquè compartir qualsevol experiència ajuda altres persones a sentir-se menys soles».

L'oncòloga Mercedes Alvarado declara que «és important que el pacient senta que no està sol, que veja que hi ha gent que ha patit el mateix que ell o que ella». El còmic autobiogràfic, per tant, a banda de servir com una mena d'alleujament per als autors o autores, també funciona com una ferramenta per a compartir experiències que altra gent pot aprofitar. A més, la majoria d'aquests còmics contenen un comú denominador imprescindible per parlar sobre el càncer: l'humor.

En *The story of my tits*, Hayden –igual que Isabel Franc en *Àlícia en un món real*– se serveix d'un humor simpàtic, irònic i de base feminista per a narrar una història

aparentment dramàtica. Però, Hayden sempre ha sentit que aquest humor no ha estat ben rebut per tothom: «L'únic tabú social sobre el càncer que realment vaig notar va ser la manca de voluntat d'algunes persones a l'hora de veure-hi humor.»

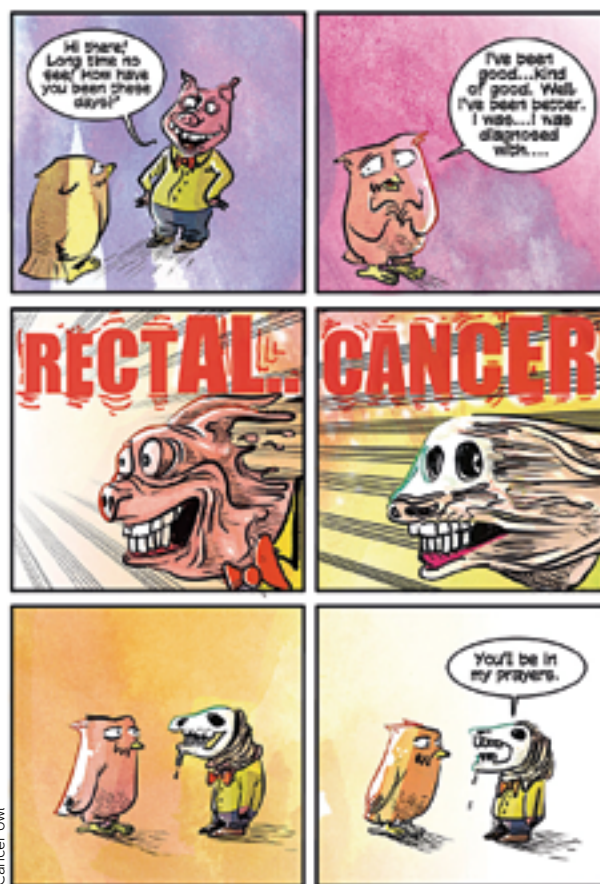
Alvarado també ho té clar: «Hi ha un estigma molt arrelat en la societat: que sobre el càncer i aquest tipus de malalties no es bromeja.» L'oncòloga afirma que ni l'humor ni l'optimisme curen el càncer, tot i que «sí que poden millorar els estats psicològics del pacient, i aconseguir que aquest assolisca un nivell de vida superior». Igual que Hayden i Franc, el també nord-americà Matthew Paul Mewhorter vesteix les seues vinyetes amb un humor destinat a trencar tabús i estigmes sobre el càncer.

Cristina Durán riu mentre llegeix algunes vinyetes de Matthew Mewhorter al seu *smartphone*. «No coneixia aquest autor i és genial. M'encanta», diu mentre no aparta la mirada del seu telèfon mòbil. A les vinyetes que Cristina llegeix, una òliba antropomòrfica que pateix càncer protagonitza escenes on es desdramatitza la malaltia a través de l'humor. Aquesta au és l'*alter ego* de Mewhorter. Cristina, bussejant per primera volta a través de la pàgina web *Cancer owl*¹ («òliba amb càncer»), en la qual es poden trobar totes les vinyetes de l'autor, comenta algunes de les historietes que hi veu. Afirma que se sent identificada amb la majoria. «Aquestes tires còmiques poden ajudar molta gent, n'estic ben segura...»

El dibuixant Matthew Paul Mewhorter viu a Culpeper, un poblet ubicat al nord de l'estat de Virgínia, als Estats Units d'Amèrica. Li van diagnosticar càncer colorectal en 2014, just quan tenia 35 anys i una filla menuda. Al seu web, Mewhorter va compartir la seua experiència amb el càncer a través de vinyetes autobiogràfiques. I, per a fer-ho, es va dibuixar ell mateix com una òliba. «Vaig emprendre aquest projecte amb l'objectiu de crear un diari artístic on contara la meua experiència, per a, més tard, compartir-la públicament», explica. L'oncòloga Mercedes Alvarado afirma que aquesta és una bona idea, ja que el fet «que el pacient pugui expressar les seues emocions, pors i sentiments des de qualsevol via artística és beneficiós per a la millora del seu estat mental».

Mewhorter, basant-se en les famoses faules d'Isop, opina que «els animals són molt més fàcils de suportar quan

Cancer owl

Matthew Mewhorter va començar a compartir la seua experiència amb el càncer al seu web, *Cancer owl*, on una òliba protagonista desdramatitza la malaltia a través de l'humor.

es parla de temàtiques difícils». D'aquesta forma, pensa que contar la seua història fent ús d'animals antropomòrfics resulta més accessible per al públic.

En 2015 les seues vinyetes van començar a guanyar fama a les xarxes socials. Aquell any, el diari digital *The Huffington Post* dels EUA va compartir una selecció

d'historietes de *Cancer owl*. Malgrat això, Mewhorter, qui afirma que és molt complicat fer-se viral en la xarxa si el teu contingut està relacionat amb el càncer, trau les seues pròpies conclusions sobre aquesta qüestió: «Potser Internet no és la millor eina per desestigmatitzar el càncer a través del còmic.

Potser la millor eina per a compartir aquest tipus de material continue sent la novel·la gràfica... No ho sé.»

Per a l'il·lustrador, explicar la seua història a través de les vinyetes és molt més que traçar uns quants dibuixos en un paper en blanc. Els dibuixos, segons ell, no jutgen, simplement mostren al lector històries que van més enllà de les paraules. En aquest sentit, Álvaro Pons afirma: «Quan diem que una imatge val més que mil paraules, ens oblidem que les lletres també són dibuixos... que el

«La majoria d'aquests còmics contenen un denominador comú imprescindible per parlar sobre el càncer: l'humor»

¹ <https://cancerowl.com>

primer llenguatge escrit de l'home va ser el dibuix...i, en essència, el còmic.»

Precisament amb un dibuix seu, Cristina Durán compartia a través de Twitter el passat 23 d'octubre de 2020 que havia rebut l'alta i agraïa el suport rebut durant la seua experiència amb la malaltia.

Per a Cristina Durán, igual que per a Matthew Mewhorter, el còmic és una forma de poesia visual. Però les vinyetes de Matt no tenen molt a veure amb l'obra de Cristina. «Cada artista té la seua forma de contar la seua història», afirma la il·lustradora valenciana. A més, declara que cada volta hi ha més artistes que innoven, que volen explicar la seua història d'una forma diferent. I, com explica Pons, aquestes solen ser dones joves que procuren donar un enfocament distint, una mirada diferent, als seus treballs. Josune Urrutia és una d'elles.

Josune Urrutia Asua, nascuda a Bilbao, va ser diagnosticada de càncer d'ovari en desembre de 2009, quan tenia 33 anys. En 2014, va preparar un breu relat sobre la seua trajectòria vital i professional en format de novel·la gràfica, anomenada *Mi historia resumida*.²

² Accessible en: <http://josunene.com/portfolio/mi-historia-resumida>

Josune Urrutia va ser diagnosticada de càncer d'ovari en desembre de 2009, quan tenia 33 anys. A través del relat gràfic *Mi historia resumida*, publicat al seu web, va explicar per primera vegada el seu diagnòstic i tractament.

Josune Urrutia

En aquest, a banda d'explicar importants fites de la seua biografia personal, contava, per primera vegada i de forma molt concisa, la seua experiència amb el càncer. Dos anys després, va realitzar una residència artística, en la qual decideix abordar la seua història alhora que busca la manera de narrar-la. Finalment, el 2017, Urrutia va presentar *Breve diccionario enciclopédico ilustrado de mi cáncer*, una rara avis dins de tot allò que es considera medicina gràfica i, també, còmic autobiogràfic.

En aquest conjunt d'il·lustracions, cada lletra de l'abecedari esdevé la inicial d'una paraula que Josune va elegir per tal de definir el seu càncer, una idea semblant a la del llibre *Chemotherapy, cakes and cancer* (2005), escrit i dibuixat per la britànica Megan Blunt quan tenia catorze anys. A través de 26 làmines –una per cada lletra–, Josune construeix un relat no lineal a partir de paraules, imatges i textos descriptius, d'entre els quals alguns són eminentment poètics i altres intenten assemblar-se a la definició d'un diccionari. És, per tant, un recull de reflexions que van servir l'autora per a explicar-se la seua pròpia història, una història que va materialitzar de forma gràfica després de set anys de treball i de presa de consciència.

Cristina Durán, Isabel Franc, Jeniffer Hayden, Matthew Mewhorter, Josune Urrutia i tantes autores més entenen el càncer de formes molt diverses. Urrutia destaca que, malgrat no haver-hi tants tabús com abans, «encara és delicat pronunciar la paraula *càncer* depenent del context en el qual ens trobem». Franc defensa la desestigmatització del càncer des d'una postura quasi política i militant. Mewhorter prefereix lluitar contra els estigmes de la malaltia fent ús de l'antropomorfisme perquè el lector s'allunyi de la tragèdia. Hayden pensa que l'únic estigma o tabú que existeix en relació amb el càncer és que continue havent-hi persones que no puguem veure-hi humor.

Totes aquestes formes tan diferents d'entendre la malaltia –així com, també, d'entendre el còmic autobiogràfic– conformen un mural col·lectiu d'històries que representen la societat actual a la perfecció. Defineixen, a més, la percepció que la societat té del càncer, una malaltia que continua cobrant-se la vida de milions de persones cada any en tot el món. I com Josune Urrutia afirma, «amb el càncer es viu... Sí, es viu... I cada persona el viu com sap, vol i pot». De la mateixa manera que cada artista traça línies en un paper que van conformant la seua única i pròpia història. ☺

FERRAN ANTEQUERA BELTRAN. Graduat en Periodisme per la Universitat de València.